

Název:

Licence Creative Commons a šedá literatura

Napsal:

Lukáš Gruber
Národní knihovna ČR – projekt Webarchiv
lukas.gruber@nkp.cz

1. Úvod:

Elektronické publikování (e-publishing) prostřednictvím sítě Internet přinesla oproti klasickému tištěnému vydávání informací řadu výhod: snížení časové lhůty mezi vytvořením a zveřejněním informace, celosvětový přístup k publikovanému materiálu (podmíněný pouze podmínkou přístupu na Internet), větší prostor pro autory zpřístupňující výsledky své duševní činnosti. Zároveň se v souvislosti s iniciativou otevřeného přístupu (Open Access)^a vytvořil prostor pro volně dostupné informace (ve smyslu bezplatného přístupu) ze všech oblastí lidského vědění. Recenzované časopisy, institucionální, tématické či multioborové repozitáře, které byly vytvořeny v souvislosti s hnutím OA zároveň představují zdroje dokumentů z rodiny tzv. „šedé literatury“. Jedná se především o výzkumné a technické zprávy, e-printy, vysokoškolské kvalifikační práce.

Myšlenka otevřené přístupu byla postupně rozvíjena ve známých dokumentech, které představují pilíře této filozofie : Budapešťská iniciativa otevřeného přístupu (Budapest Open Access Initiative^b - 2002), Prohlášení z Bethesdy o publikování v rámci otevřeného přístupu (Bethesda Statement On Open Access Publishing^c – 2003) a Berlínská deklarace o otevřeném přístupu ke znalostem z oblasti vědy a humanitních oborů^d (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities – 2003). Dokumenty mimo jiné ve vzájemné shodě vymezují požadavky na definici otevřeného přístupu formou výčtu práv konečných uživatelů vůči materiálu publikovaného v rámci OA.

Licence Creative Commons představují legitimní prostředek vycházející z autorského práva, pomocí kterého je možné k publikovanému materiálu přiřadit režim zpřístupnění, který je ve shodě s výše zmíněnými požadavky. Snadností své aplikace, velikou mírou optimalizace a širokou mezinárodní podporou patří licence Creative Commons (dále jen „CC“) v současnosti k nejvíce používanému licenčnímu schématu z rodiny licencí k nehmotnému dílu.

2. Charakteristika licencí Creative Commons

Licence CC patří mezi veřejné licence. Z pohledu Autorského zákona se jedná o nevýhradní licence k jejichž uzavření není potřeba písemné formy. Veřejné licence vznikly v souvislosti se zvyšujícím se množstvím autorských děl v nehmotné podobě komunikovaných v prostředí internetu. Všechny veřejné licence mají společné tyto vlastnosti [JANSA, 2008]:

- jsou poskytovány neurčitému okruhu osob
- jsou poskytovány po celou dobu ochrany díla
- získá je prakticky každý, kdo dílo v souladu s licencí užívá
- nabyvatelé licence jsou oprávněny dílo šířit
- licence je nabízena bezúplatně

Předmětem licencí CC je dílo ve smyslu § 2, odst. 1 a 2 zákona č. 121/2000 Sb. o právu autorském, bez ohledu na fakt, zda-li se jedná o tištěnou či elektronickou formu díla. V naprosté většině případů je toto licenční schéma užíváno právě pro díla v elektronické podobě.

^a Více informací na: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>

^b Více informací na: <http://www.soros.org/openaccess/>

^c Více informací na: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>

^d Více informací na: <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>

Licence Creative Commons jsou licenčním modelem, na jehož základu vlastník autorských práv k dílu poskytuje část svých majetkových práv nabyvateli licence. V praktické rovině licence CC fungují následovně: vlastník autorských práv k dílu (poskytovatel licence) směřuje svou vůli (licenční podmínky) vůči neuzavřenému počtu osob (nabyvatelé licence). Akceptace jeho návrhu (a defakto uzavření licenční smlouvy) vzniká tím, že nabyvatel licence užívá licencované dílo v souladu s licenčními podmínkami.

2.1. Struktura licencí Creative Commons

Soubor licencí CC lze charakterizovat jako „modulární skládačku“⁶, přičemž jednotlivé „moduly“ jsou tvořeny tzv. licenčními prvky. Licenční prvek je schematicky znázorněným právem nebo naopak povinností nabyvatele licence, jejichž kombinace vytváří ve výsledku licenční podmínky dané CC licence. Každý licenční prvek má svůj jednoduchý grafický symbol, který zajišťuje jeho mezinárodní srozumitelnost.

Práva nabyvatele licence:

Symbol licenčního prvku	Název licenčního prvku	Práva nabyvatele
	Právo dílo šířit	Dílo kopírovat, distribuovat a sdělovat veřejnosti
	Právo dílo upravovat	Dílo pozměňovat, doplňovat, využívat celé nebo částečně v jiných dílech

Tab. č. 1 : Licenční prvky : práva nabyvatele licence

Povinnosti nabyvatele licence:

Symbol licenčního prvku	Název licenčního prvku	Povinnosti nabyvatele licence
	Uvedení autora	Povinnost uvést údaje o autorovi a díle způsobem, který autor stanovil
	Zpřístupnění upraveného díla	Pokud nabyvatel licence dílo jakkoliv upraví nebo použije ve svém díle, má povinnost výsledek své práce šířit pod stejnou nebo slučitelnou licenci
	Zákaz zpracování díla	Toto dílo nesmí nabyvatel licence upravovat, doplňovat nebo jinak zasahovat do jeho celistvosti
	Zákaz komerčního využití	Dílo nesmí být využito pro komerční účely

⁶ Tento termín použil při popisu CC licencí Mirek Zeman ve svém článku „Creative Commons – budoucnost copyrightu?“ [ZEMAN,1998]

Tab. č. 2: Licenční prvky : povinnosti nabyvatele licence

2.2. Typy licencí Creative Commons

Držitel autorských práv má tedy k dílu, kterému CC licenci uděluje, možnost vybalancovat práva a povinnosti nabyvatele podle svého uvážení výběrem jedné ze šesti typů CC licencí, které vznikli kombinací výše uvedených licenčních prvků^f. Přehled licencí je uveden níže. Sestaveny jsou z hlediska rozsahu svobody při nakládání s dílem od nejméně k nejvíce restriktivním.

Označení licence	Licenční prvky		Název licence ^g
	Práva	Povinnosti	
BY			Uvedení autora
BY-SA			Uvedení autora – zpřístupnění upraveného díla
BY-ND			Uvedení autora – zákaz zpracování díla
BY-NC			Uvedení autora – zákaz komerčního využití
BY-NC-SA			Uvedení autora – zákaz komerčního využití – zpřístupnění upraveného díla
BY-NC-ND			Uvedení autora – zákaz komerčního využití – zákaz zásahu do díla

Tab. č. 3: Typy licencí Creative Commons

Přestože každá CC licence přináší jiné podmínky využití díla a tím potažmo určuje oblast své aplikace, několik vlastností má všech šest typů společných. Jedná se zejména o následující charakteristiky :

- licence dovolují dílo šířit (i když za různých podmínek)
- licence vyžadují, aby při šíření díla nebo jeho zpracování byly uvedeny údaje o díle (autor, název díla, url, apod..)
- při šíření díla je nutno připojit url odkaz na CC licenci
- licence jsou neodvolatelné (držitel autorských práv má sice právo licenci zrušit, nicméně nemůže zamezit zakázat uživatelům nakládat s kopií díla nebo modifikací díla, která byla získána/vytvořena v době trvání licence)
- licence zanikají v případě porušení licenčních podmínek ze strany nabyvatele

2.3 Vrstvy licencí Creative Commons

Základní komponentou CC licencí je text licenční smlouvy ve svém **plném znění** (z angl. „legal code“). Jedná se zhruba o 6-7 stránkový textový dokument, který upravuje veškeré podmínky spjaté s využíváním CC licencí. Dokument obsahuje např. vymezení základních pojmů, podmínky poskytnutí licence, omezení licence, ukončení licence apod...). Plné znění ve své podstatě slouží, aby se nabyvatel licence seznámil s kompletními licenčními

^f Kombinací licenčních prvků v matematickém slova smyslu by vzniklo daleko více než šest typů CC licencí. Nicméně některé licenční prvky se vzájemně vylučují (např. zákaz zpracování díla x zpřístupnění upravení díla). Výsledkem kombinace je tedy „pouze“ šest CC licencí.

^g Název licence je odvozen od licenčních prvků, které představují povinnosti nabyvatele. V současné době nejsou vytvořeny pevné české překlady názvů licenčních prvků

podmínkami, které se vztahují na konkrétní použitý typ CC licence. Jeho text je vytvářen v souladu s legislativní terminologií a jako takový má právní relevanci. Vystaven je na serveru organizace Creative Commons na pevném url.

Derivací tohoto textu je **zkrácené znění** (z angl. „common deed“) CC licence. Jedná se o vrstvu, která je určena pro stručnou prezentaci základních licenčních podmínek. K tomuto účelu využívá výše zmíněné licenční prvky v kombinaci, který je pro danou CC licenci typický. Text je psán srozumitelným jazykem a strukturován do jednoduchého modelu v podobě výčtu práv a povinností nabyvatele licence. Na rozdíl od plného znění není text právně závazný. Každé zkrácené znění CC licence obsahuje URL odkaz na své plné znění.

Poslední vrstvou jsou **metadata** (z angl. „digital code“). V souvislosti s provozováním CC licencí v prostředí Internetu mají tři základní funkce:

- propojit dané dílo (předmět licence) se zkráceným zněním licence (a tím potažmo i s plným zněním)
- viditelně dílo označit tak, aby si uživatel všiml skutečnosti, že dílo je vystaveno pod CC
- umožnit vyhledávání licencovaných děl pomocí search enginů (google, yahoo)

V současné jsou takto funkční metadata přiřazována pouze webovým dokumentům.

2.4 Aplikace licencí Creative Commons

Při vystavování autorských děl pod CC licencí musí být splněny minimálně dvě podmínky: k dílu musí být připojen text licence (zkrácené či plné znění), který nabyvatele seznámí s licenčními podmínkami a dílo musí být viditelně CC licencí označeno. Aplikaci CC licencí je možnost realizovat pomocí automatizovaných nástrojů nebo „manuálně“. V současné době existují nástroje na tvorbu licencí pro webové stránky, dokumenty MS Office^h a Open Office^{ch}.

Online dostupný generátorⁱ pro webové stránky je nejvíce používaný. Použití takto vytvořené licence není totiž vázáno na konkrétní digitální formát. Pokud je totiž obsah stránek vystaven pod CC, vztahují se licenční podmínky na všechny digitální objekty (texty, fotografie, videa, hudební skladby) v nich umístěné (pokud ovšem není na stránkách uvedeno jinak). Pro získání lepší představy uvádím níže stručný popis online generátoru.

Jeho obsluha je zprostředkována přes jednoduchý webový formulář, kde je třeba zodpovědět následující otázky [JANSA, 2008]:

Chcete dovolit komerční využití svého díla?

- Ano*
- Ne*

Chcete dovolit zpracování svého díla?

- Ano*
- Ano, pokud ostatní zachovají licenci*
- Ne*

Na základě odpovědí je vybrán typ CC licence a vytvořen html kód, který je posléze aplikován do html hlavičky webového dokumentu. Na webových stránkách se poté objeví

^h Plugin je dostupný zde: http://wiki.creativecommons.org/Microsoft_Office_Addin

^{ch} Plugin je dostupný zde: http://wiki.creativecommons.org/Ooo_addin

ⁱ Generátor je k dispozici zde: <http://creativecommons.org/license/>

logo CC licence s deklarativní doložkou obsahující název vybrané licence. Jak logo, tak i doložka obsahují url odkaz na zkrácené znění licence.

Pokud chce autor licencovat samostatně díla, které jsou v jiném formátu (např. pdf, jpeg, gif), je třeba licenci aplikovat manuálně. V dokumentu je třeba uvést url odkaz na text licence, symbol CC licence (nebo přinejmenším grafické symboly licenčních prvků^j) a prohlášení, že dokument je vystaven pod CC licencí. Pokud jde o textový dokument, je nutné tyto informace uvést na viditelném místě. V běžné praxi jsou tyto údaje uváděny na titulní stránce dokumentu, někdy také v zápatí každé strany. V případě fotografií, nákresů a grafik postačí tyto údaje uvést pod daný objekt.

2.4.1 Aplikace CC licencí v prostředí digitálních repozitářů

Využití licencí Creative Commons v prostředí digitálních repozitářů se již delší dobu stává realitou. Licenční schéma z důvodu své snadné aplikace a obecné srozumitelnosti je preferováno především v otevřených časopisech a archivech budovaných v souladu s přístupem Open Access. Metodika přidělování licencí k dílu se liší v závislosti na vnitřní politice provozování repozitáře. V zásadě je možno rozlišovat dva základní postupy [Pappalardo, 2007]:

- licenci ke svému dílu fyzicky přidělují sami autoři
- licenci k vystavenému dílu připojí pracovníci repozitáře (na základě autorova souhlasu)

V obou případech je však třeba předejít spekulacím ohledně autenticity vkladatele příspěvku jako jeho nositele autorských práv. Jak již bylo zmíněno, licence Creative Commons může být udělena totiž pouze pravoplaným nositelem autorských práv k dílu. Při častém ukládání materiálů do depozitáře novými autory nemusí být tato podmínka vždy dodržena (např. pokud je vystavovatel příspěvku jeho spoluautorem a nemá od ostatních autorů kuložení a zpřístupnění díla souhlas.) Za případné porušení autorského práva (neoprávněné vystavování díla) je poté odpovědný jak vystavovatel díla, tak i osoby provozující repozitář.

Řešením této situace z pozice provozovatelů repozitářů je uzavření vlastní licenční smlouvy (z angl. „Repository Deposit Licence“) s každým autorem před vložením jeho příspěvku. Autor zde mimo jiné musí potvrdit, že je jediným nositelem autorských práv k dílu. Tímto úkonem se provozovatelé repozitáře zbavují jakékoliv odpovědnosti při nedodržení této podmínky.

3. Creative Commons z pohledu Autorského zákona

Zásady uzavírání smluv jsou v české legislativě upraveny ve třech předpisech: v Autorském zákoně^k, Obchodním zákoníku^l a Občanském zákoníku^m. Zatímco v Obchodním zákoníku je výslovně upraveno uzavírání licenčních smluv k průmyslovým vzorům a patentům, Občanský zákoník upravuje uzavírání smluv v obecné rovině a zmiňuje je jako smlouvy nepojmenované. V tomto směru jsou ustanovení v Občanském zákoníku nadřazenou normou a navazující právní předpisy k jednotlivým typům licenčních smluv s ním nesmí být v rozporu. Hlavním pramenem upravujícím uzavírání licenčních smluv k nehmotným dílům je Autorský zákon, a to v § 46-55 (úprava smluvních typů : licenční smlouva).

^j Symboly licenčních prvků a CC licencí jsou volně k dispozici zde: <http://creativecommons.org/presskit>

^k Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

^l Zákon č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů

^m Zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů

Řádnému uzavření licenční smlouvy k dílu probíhá následujícím způsobem: poskytovatel licence projeví svou vůli (licenční podmínky upravující nakládání s dílem) vůči nabyvateli licence a ten, pokud s podmínkami souhlasí, dílo v souladu s licenčními podmínkami užije. Běžnou praxí při uzavírání licenčních smluv bylo adresné směřování návrhu vůči nabyvateli a jeho zpětná vazba poskytovateli potvrzující souhlas s licenčními podmínkami. Veřejné licence však do této praxe přinesly zásadní změny. Jelikož licencování probíhá v prostředí internetové sítě, kde nabyvatelů licence je předem neurčený počet a množství takto licencovaných děl neustálě stoupá, bylo potřeba kontraktační proces (akt právoplatného uzavření smlouvy) zjednodušit.

Veřejné licencování sebou přináší zejména dvě odlišnosti od tradičního uzavírání licenčních smluv, které bylo třeba v legislativě zohlednit: návrh je směřován neadresně a smlouva je uzavřena tím, že se nabyvatel podle licenčních podmínek zachová (není povinen adresně poskytovatele vyrozumět o souhlasu s licenčními podmínkami). Autorský zákon tyto specifiky ve své úpravě licenčních smluv dlouho nezohledňoval. Změna přišla až s novelou č. 216/2006 Sb., kde je v § 46 charakteristika licenčních smluv rozvedena o následující odstavce [Česko;2006]:

(5) O podání návrhu na uzavření smlouvy jde i tehdy, směřuje-li projev vůle i vůči neurčitému okruhu osob.

(6) S přihlédnutím k obsahu návrhu nebo k praxi, kterou strany mezi sebou zavedly, nebo zvyklostem může osoba, které je návrh určen, vyjádřit souhlas s návrhem na uzavření smlouvy provedením určitého úkonu bez vyrozumění navrhovatele tím, že se podle ní zachová, zejména že poskytne nebo přijme plnění. V tomto případě je přijetí návrhu účinné v okamžiku, kdy byl tento úkon učiněn

Poslední zmiňovaný odstavec shrnuje již zmiňovanou důležitou skutečnost, že licenci Creative Commons stačí získat tím, že nabyvatel bude s nabízeným dílem nakládat v souladu s licenčními podmínkami.

4. Licence Creative Commons v mezinárodní sféře

Provoz licencí Creative Commons v mezinárodním kontextu funguje na systému vytváření národních podob plných a zkrácených textů licencí Creative Commons. Národní podoby licencí vytváří dobrovolně subjekty a daného státu z oblasti autorskoprávní legislativy na základě spolupráce s organizací Creative Commons. Vytvořením národní podoby licence se zajistí větší provázanost licenčního textu s národní legislativou a zároveň dostupnost textu licence v národním jazyce. Národní text licence je poté vystaven na serveru organizace Creative Commons pod pevným URL, která zároveň zabezpečí jeho funkční nasazení do automatizovaných procesů souvisejících s provozem CC licencí (např. již zmiňovaný generátor licencí). Ke 4. říjnu 2008 jsou CC licence úspěšně implementovány ve 47 státech.

Česká republika se do tohoto projektu zapojila na začátku letošního roku. Úkol vytvořit českou verzi CC licence na sebe vzalo občanské sdružení Iuridicum Remedium, které se zabývá ochranou a prosazováním lidských práv v elektronickém věku, ve spolupráci s Právnickou fakultou Univerzity Karlovy. Záštitu a dohled nad celým projektem taktéž převzala Národní knihovna ČR, jmenovitě projekt WebArchiv, který licence CC v českém prostředí již delší dobu propaguje. Spolupráci s organizací Creative Commons již běží a konečný výsledek (funkční nasazení české verze licence CC) odhadujeme na první polovinu

následujícího roku. Veřejné přístupné webové stránky projektu jsou umístěny zde: <http://www.creativecommons.cz>

5. Závěr

Licence CC vznikly se záměrem podpořit legální šíření nehmotných děl, které byly publikovány alternativní cestou. Již z jejich povahy vyplývá, že aplikace tohoto licenčního modelu dozajista nenajde pochopení na poli komerčně vydávané literatury. Naproti tomu šedá literatura jako rodina dokumentů, která se vyznačuje omezenou přístupností, se jeví jako vhodná oblast pro nasazení CC licencí, a to na základě těchto skutečností:

- autoři šedé literatury nesledují monetární zisk pramenící z publikování jejich díla
- autoři šedé literatury podporují myšlenku veřejné přístupnosti jejich díla
- autoři šedé literatury sledují především ohlas svého díla (budoucí citovanost)

Všechny typy licencí CC šíření a následné citování díla podporují, s tím, že nabyvatelovi licence jsou srozumitelně vymezena jeho práva a povinnosti (což v případě odvolávek na Autorský zákon u nelicencovaných děl neplatí). Aplikace CC licencí současně s online vystavováním textů v elektronické podobě je řešením omezené dostupnosti dokumentů šedé literatury tak, aby jejich informační potenciál byl pod podmínkami etického přístupu sdílen komunitou zainteresovaných uživatelů.

Použitá literatura:

- 1) BOHÁČEK, Martin. Licenční smlouvy v oblasti autorských práv. In JAKL, Ladislav (ed.). *Licence v oblasti práv k duševnímu vlastnictví*. Praha : Metropolitní univerzita Praha, 2008. S. 9-35. ISBN: 978-80-86855-29-5
- 2) JANSÁ, Petr. Právní aspekty implementace projektu „Creative Commons“ v České republice. Praha, 2008. 99 s., 6. s. příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Právnická fakulta.
- 3) GRUBER, Lukáš. Licence Creative Commons a perspektiva jejich zavedení do českého prostředí. Ikaros [online]. 2008, roč. 12, č. 3 [cit. 2008-09-15]. Dostupný z WWW: <http://www.ikaros.cz/node/4612>
- 4) MCGINLEY, Mags. Creative Commons Licensing. [online]. 2008, [cit. 2008-09-22]. Dostupné z WWW: <http://www.dcc.ac.uk/resource/legal-watch/creative-commons-licensing/>
- 5) PAPPALARDO, Kylie, FITZGERALD, Anne. A Guide to Developing Open Access Through Your Digital Repository. Brisbane : QUT, 2007. 128 s. ISBN: 978-0-9802988-4-0
- 6) CREATIVE COMMONS. Creative Commons. [online]. 2002-, [cit. 2008-09-22] Dostupné z WWW: <http://creativecommons.org>
- 7) Česko. Zákon č. 216/2006 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In Sbírka zákonů České republiky. 2006, částka 72, s. 2707-2727. Dostupný také z WWW: <http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/sbirka/2006/sb072-06.pdf>
- 8) ZEMAN, Mirek. Creative Commons – budoucnost copyrightu? In Lupa [online]. Praha : Internet Info, 1998- [cit. 2008-09-21]. Dostupné z WWW: <http://www.lupa.cz/clanky/creative-commons-8211-budoucnost-copyrightu/>. ISSN 1213-0702